

Legiony Polskie

Na początku I wojny światowej marzenia o wolnej Polsce wydawały się tylko romantycznymi mrzonkami. Większość polskich stronnictw związana była z którymś z zaborców, licząc na jego triumf i ustępstwa wobec Polaków. Wyjątek stanowiło środowisko działaczy skupionych wokół Józefa Piłsudskiego. Dostrzegali oni w wojnie szansę na osiągnięcie najważniejszego celu – niepodległości.

Korzystając z możliwości, jakie stwarzała autonomia galicyjska, zakładali tam paramilitarne organizacje przygotowujące kadry dla przyszłego wojska polskiego. W 1910 r. utworzono w Krakowie Towarzystwo „Strzelec”, zaś we Lwowie założono Związek Strzelecki. Ich funkcjonowanie zostało objęte cichą opieką austriackiego wywiadu, który w razie wybuchu konfliktu oczekiwał od Strzelców działalności dywersyjno-wywiadowczej na terenie zaboru rosyjskiego. Po wybuchu Wielkiej Wojny Piłsudski przystąpił do realizacji uzgodnionego z Austriakami planu rozniecenia w Królestwie Polskim antycarskiego powstania. Stojąc na czele oddziałów strzeleckich, chciał porwać rodaków do walki, a na wyzwolonym terenie stworzyć struktury administracyjne przyszłego państwa, co jednak daleko wykraczało poza wcześniejsze ustalenia. W wyniku niechęci i obojętności Królewików próba zakończyła się niepowodzeniem. Austriacy postanowili przerwać działalność nieobliczalnego sojusznika i zlikwidować oddziały strzeleckie. Ratując się przed klęską, Piłsudski przystąpił do Naczelnego Komitetu Narodowego (NKN) – nowo powstałego porozumienia istniejących w Galicji polskich partii. Według zawartego z władzami w Wiedniu porozumienia, NKN miał być politycznym kierownictwem Legionów Polskich – ochotniczej formacji, tworzonej w ramach armii austro-węgierskiej. Dla Piłsudskiego była to trudna decyzja, ale osiągnięty kompromis pozwolił uniknąć likwidacji oddziałów strzeleckich. Brygady legionowe walczyły w Królestwie Polskim, Galicji, Karpatach Wschodnich, Besarabii oraz na Bukowinie i Wołyniu. Tam, na początku lipca 1916 r., pod Kostiuchnowką, stoczyły swoją największą bitwę. W uznaniu heroicznych dokonań Legionów, licząc głównie na pozyskanie rekrutów z Królestwa Kongresowego, cesarze Niemiec i Austro-Węgier wydali 5 listopada 1916 r. akt zapowiadający utworzenie państwa polskiego. Jednak wobec braków znaczących postępów sprawy polskiej w Berlinie i Wiedniu oraz wobec zmian na arenie międzynarodowej, drogi legionistów i państw centralnych (Niemiec i Austro-Węgier) coraz silniej się rozchodziły. Latem 1917 r. większość żołnierzy posłuchało wezwania Komendanta i odmówiło złożenia przysięgi na wierność braterstwu broni z armiami Niemiec i Austro-Węgier. W efekcie legionieści zostali internowani, a Piłsudskiego osadzono w twierdzy w Magdeburgu. Nie oznaczało to jednak końca zmagania o niepodległość – patriotyczne postawy osadzonych w obozach przyczyniały się do szerszego rozpowszechnienia idei walki o wolność. Fenomen Legionów wykraczał daleko poza ich stricte militarne znaczenie. Można go określić jako „zarażenie” polskiego społeczeństwa ideą walki o niepodległość. Do formacji napływali ochotnicy z różnych warstw społecznych, często o odmiennych poglądach politycznych. Wspierała ją intelektualna i artystyczna elita. Obok dawnych działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej w Legionach znaleźli się ludowcy z Drużyn Bartoszewych i wywodzący się z ruchu narodowego członkowie „Sokoła”. W żołnierskich szeregach walczyło ponad 600 Żydów, byli też ochotnicy z Węgier. Licznie stawiała się młodzież, niejednokrotnie fałszując swój wiek. Zgłaszały się też kobiety. By walczyć, wiele z nich musiało jednak ukrywać swoją płeć. Legiony Polskie odwoływały się do polskiej tradycji wojskowej. Najsilniej nawiązywano do czasów napoleońskich i okresu istnienia Księstwa Warszawskiego – nazwą formacji, ceremoniałem wojskowym, elementami umundurowania. W I Brygadzie panował duch socjalistycznego egalitaryzmu, formacja czerpała też z dziewiętnastowiecznych tradycji polskich środowisk demokratycznych. Sama idea walki zbrojnej o niepodległość nawiązywała z kolei do powstań narodowych, szczególnie styczniowego. Dziedzictwo Legionów było w okresie II Rzeczypospolitej jednym z najważniejszych elementów kształtujących tożsamość i patriotyczną postawę Polaków. Upamiętniano miejsca legionowych bojów, organizowano marsze szlakami bojowymi poszczególnych formacji. Dawni legionieści tworzyli wojskową i polityczną elitę, zdobywając – zwłaszcza po 1926 r. – dominującą rolę w armii i aparacie państwowym. Słowa „Pierwszej Brygady”, czy sformułowanie „siwy strzelca strój” zaistniały na trwałe w świadomości Polaków. Po 1945 r. władze Polski Ludowej bezskutecznie usiłowały wymazać zbiorową pamięć o Legionach. Jej kultywowanie było wyrazem antykomunistycznego oporu i sprzeciwu wobec zakłamywania historii.

Autor: Michał Janik (Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku)